

ELŐSZÓ

A kötet abba a lírapoétikai diskurzusba kívánja bevonni az olvasót, amelyet az ELTE DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Központ Stíluskutató csoportjának nyelvész tagjai és az általuk megszólított irodalmárok kezdtek el a közelmúltban. A tizenöt tanulmányt magában foglaló kötet ennek az izgalmasan induló szakmai beszélgetésnek az eredményeként jött létre, megalapozandó a további termékeny együttgondolkodást.

A megkezdett lírapoétikai diskurzusnak a Stíluskutató csoport új kutatási projektje ad keretet. Ez az interdiszciplináris vállalkozás a lírai diskurzusok személyjelölő konstrukcióit, azok jellemzőinek és poétikai jelentőségének a vizsgálatát helyezi a kutatás fókuszába. Alapfeltevése az, hogy a lírai diskurzusokban a személyjelölő konstrukciók sajátos, műnem- és műfajspecifikus mintázatot alkotnak, amelyek lényegi szerepet kapnak a poétikai hatás létrejöttében. A kutatás a maga céljait funkcionális nyelvelméleti kiindulópontból, a kognitív nyelvészet alapeleit és eljárásait alkalmazó kognitív poétika módszereivel és egy magyar nyelvű lírakorpusz létrehozásával kívánja megvalósítani, olyan módon, hogy mindeközben szoros diszkurzív viszonyt alakít ki az irodalomtudományi érdekeltségű lírapoétikai kutatásokkal, reflektálva azok elméleti és módszertani belátásaira, eredményeire.

A tanulmánykötet célja, hogy az interdiszciplináris vállalkozás megalapozásaképpen felmutassa és egymással kapcsolatba hozza azokat a különböző kérdezői pozíciókat, azokat a különböző elméleti belátásokat és módszertani eljárásokat, amelyek a lírai diskurzusok személyjelölő konstrukcióinak poétikai vizsgálata kapcsán relevánsnak mutatkoznak. Mindezt annak tudatában teszi, hogy a különböző megközelítések konvergáló relevanciája az együttgondolkodás kezdetén leginkább feszültségviszonyok formájában tapasztalható meg. A kötet a jellegéből adódóan egyfelől közöl olyan korábban már publikált, valamint azokat átdolgozó tanulmányokat, amelyek inspirálták a Stíluskutató csoportban a poétikai kutatások megkezdését, illetve relevánsnak mutatkoznak a jelzett kutatás tekintetben. Másfelől a kötetben megjelennek olyan írások is, amelyek már ebben a szakmai műhelyben, ott megvitatva, a közös munka keretében, annak eredményeképpen készültek el, megmutatva a megkezdett munka első

eredményeit, elméleti, módszertani irányait, valamint a vonatkozó empirikus kutatásokban rejlő potenciált.

A kötet három nagyobb tematikus egységből áll. A *Poétikaelméleti kérdések és irányok* címet viselő első egység, amely jobbára korábban megjelent tanulmányok átdolgozott változatait tartalmazza, a lírai személyjelölés poétikai vizsgálatának tágabb elméleti kontextusát vázolja, ennek keretében a magyar líra egyes meghatározó alkotóira, illetőleg alkotásaira is reflektál. TOLCSVAI NAGY GÁBOR tanulmánya az alany és a szubjektum viszonyát tárgyalja a kognitív grammatika és poétika elméleti és módszertani keretében, a hétköznapi és az irodalmi szövegekben. A kötet nyitányaként ezt a viszonyt többek között a mondattani alany és a lírai beszélő szubjektum szétválasztása, az önmegszólítás, a személytelenítés, a szubjektívizáció és az alanykiterjesztés poétikai műveleteiben mutatja be. KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN elemzése Borbély Szilárd *A Testhez* című 2010-es verseskötetét, illetve az abban megidézett műfajok (az óda és a legenda) konvencióinak összjátékát teszi vizsgálat tárgyává. Ennek keretében arra is rávilágít, hogy a verseskötetben a líra nyelve miként járulhat hozzá a testtapasztalatok nyelviesítéséhez, illetve az ahhoz való kritikus viszonyuláshoz. LŐRINCZ CSONGOR tanulmánya egyfelől arra vállalkozik, hogy minden eddiginél alaposabban feltárja és értelmezze Kassák és a korai József Attila versei közötti poétikai viszonyt, annak szemléleti-szemantikai hátterét. Másfelől azt is célul tűzi ki, hogy elsődlegesen hang- és biopoétikai támpontokat adjon József Attila ekkori pályaszakaszának mérlegre tételéhez. L. VARGA PÉTER ugyancsak biopoétikai szempontokat érvényesítő, de azokon túl is lépő tanulmánya Szabó Lőrinc néhány költeményén és közéleti írásán, esszéjén keresztül a gépiség és szerkezetiség gondolkodást és verspoétikát meghatározó jegyeit tárja fel. A tematikus egység utolsó írásában PALKÓ GÁBOR a Nemes Nagy Ágnes-recepció sajátos mozgásának az értelmezéséhez Peter Fuchnak azt a líraelméleti koncepcióját hívja segítségül, amely a modern líra befogadásában megkerülhetetlen szerepet juttat az irritációnak, illetve az irritáció kioltásának.

A kötet második, a *Személyjelölő konstrukciók a lírában* című egységének tanulmányai már szorosabban kapcsolódnak a Stíluskutató csoport fentebb vázolt kutatási projektjéhez. HORVÁTH PÉTER, SIMON GÁBOR és TÁTRAI SZILÁRD tanulmánya a céljait egy magyar nyelvű lírai korpusz létrehozásával megvalósítani szándékozó kognitív poétikai kutatás alapozó szakaszának metodológiai áttekintését adja. Részletesen bemutatja a lírai diskurzusok személyjelölő konstrukcióinak a Magyar Lirakorpuszhoz kidolgozott annotálási elveit, reflexió tárgyává téve azok elméleti és módszertani kontextusát, továbbá az empirikus vizsgálatok felé

mozdítva el a személyjelölés leírását. Ezt követi három, a személyjelölés vizsgálata során kvalitatív szempontokat érvényesítő esettanulmány. OSZTROLUCZKY SAROLTA Tandori Dezső *Mottók egymás elé* című versének személyjelölő konstrukcióit és – a szöveg idézéstechikájának köszönhetően meglehetősen összetett – beszédhelyzetét, a „ready-made” beszédsszólamok interferenciáját elemzi, kitérve az egymással interakcióba lépő idő- és térképzetek vizsgálatára is. PETHŐ JÓZSEF az önmegszólító vers kategóriájának új szempontokat érvényesítő megközelítésére, értelmezésére tesz kísérletet, mindenekelőtt a személyjelölés konstrukcióira, illetve az ezek különböző megvalósulásából létrejövő poétikai szerkezetekre fókuszálva, Vörösmarty-, Arany- és Babits-versek értelmezésével. MÉSZÁROS MÁRTON Kovács András Ferenc *Költészettankák* című szövegének leghangsúlyosabb alakzatát („Én sokan vagyok / Én kevesen is vagyok”) vizsgálva arra tesz kísérletet, hogy fölvezetse értelmezésének lehetséges irányait, illetve azt a folyamatot, ahogyan a szöveg minden nagy átfogó értelmezési kísérletet vakvágányra vezet. A második tematikus egységet DOMONKOSI ÁGNES és KUNA ÁGNES tanulmánya zárja. Ebben a szerzők – a személyjelölés műfaji sajátosságára fókuszáló empirikus kutatás egy lehetséges irányát felmutatva – Ady Endre *Héja-nász az avaron* című verse átirított szövegváltozatainak elemzését végzik el, illetve a személyjelölés alapvető változatainak kvalitatív szoftveres feldolgozása révén mutatják be a személyjelölés konstrukcióinak jellemzőit a dilettáns/elrontott vers, a slágerszöveg, a rap és a próza kategóriáiban.

A harmadik egység, az *Aposztrofikus diskurzusok a lírán innen és túl* a személyjelölés mintázatait nem kanonizált lírai alkotásokkal összefüggésben veti fel, kitágítva ezzel a fikcionális aposztrofikus diskurzusok poétikai vizsgálatának a terét. BALÁZS IMRE JÓZSEF arra hívja fel a figyelmet, hogy az irodalomtudomány kulturális és mediális fordulatai kifejezetten relevánssá tették a dalszövegek vizsgálatát a diszciplína keretei között. Írása konkrét dalszöveg-interpretációk példáin keresztül vázolja fel az irodalomtudományos megközelítések lehetséges kérdésirányait. Ugyancsak a dalszövegek líraiságának problémáját veti fel BALLAGÓ JÚLIA esettanulmánya, amely plurális módszertant alkalmazva mutatja be, hogy a kutató egyéni intuíciói, saját stílustulajdonításai alapján kiválasztott alternatív, illetve populáris dalszövegek esetében a befogadók milyen reflexiókon keresztül számolnak be az aposztrofikus diskurzus szociokulturális viszonyrendszerének a feldolgozásáról. SÓLYOM RÉKA és PAP ANDREA tanulmánya ugyancsak az empirikus kutatás lehetőségeire mutat rá, de immár a slam poetry kapcsán. Az írás Simon Márton két szövegének (*Kedvencek temetője Margó Slam Poetry szövegek* [József Attila, Nemes Nagy Ágnes]) befogadási, értelmezési kérdéseit

elemzi csoportos interjúkból, illetve kérdőívekből származó adatok alapján. KRIZSAI FRUZZINA dolgozata a személyjelölés aposztrofikus mintázatait halottbúcsúztató versekben vizsgálja. Kilencven vers kvalitatív elemzésével tárja fel azokat a személyjelölési mintázatokat, amelyek az aposztrofé nyelvi műveletéhez köthetők, és hozza összefüggésbe ezek változatosságát az aposztrofé műfajbeli funkciójával. SZEMES BOTOND tanulmánya pedig egy regényt, Kertész Imre *Kaddis a meg nem született gyermekért* című művét elemezve vizsgálja az aposztrofé működését, rámutatva arra, hogy a regény lényegi jellemzője az aposztrofék nagy száma és keveredése, így a szöveg voltaképpen erre a komplex módon alkalmazott alakzatra épül.

Az ELTE Eötvös Collegium kiadásában megjelent kötet egyben az ELTE DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Központja által indított könyvsorozatnak, a DiAGram Könyveknek a harmadik darabja.

A szerzők és a szerkesztők ezzel a kötettel tisztelegnek a magyar stilisztika korszakos alakjának, Szathmári Istvánnak (1925–2020) az emléke előtt, aki ötven évvel ezelőtt, 1970-ben alapította és 2007-ig vezette a Stíluskutató csoportot.

A szerkesztők